

ТМ	Г. XXXVIII	Бр. 2	Стр. 707-722	Ниш	април - јун	2014.
----	------------	-------	--------------	-----	-------------	-------

UDK 008(497.16:44)''17''

Оригиналан научни рад

Примљено: 27. 5. 2012.

Ревидирана верзија: 9. 4. 2014.

Одобрено за штампу: 27. 5. 2014.

Ивона Јовановић
Универзитет Црне Горе
Факултет за туризам и
хотелијерство
Котор

СУСРЕТ ФРАНЦУСКЕ И ЦРНОГОРСKE КУЛТУРЕ НА ДВОРУ ПЕТРА II ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША И КЊАЗА ДАНИЛА

Апстракт

Почетком XIX века у Западној Европи доминира романтичарски покрет који подстиче занимање за недовољно познате земље, њихове народе и обичаје. Међу њима, у Француској предњачи Црна Гора, о којој се у том периоду писало готово више него о било којој другој европској земљи. Истовремено на тлу Европе, уз престижну француску културу, француски представља дипломатски језик којим општи дворска и интелектуална елита.

Црна Гора у доба владавине Петра II Петровића Његоша и књаза Данила (1830–1860) представља савез племена и још увек нема атрибуте државе, док се минијатурна престоница Цетиње састоји од манастира, Његошеве резиденције и свега неколико кућа. У такав амбијент, Његош доводи из Трста учитеља француског језика Антида Жома, који ће осим улоге наставника, бити и његов идеолошки и политички саветник. Опробаће се и у превођењу Ламартинових стихова, а за своја велика песничка остварења инспирисаће се француским романтичарима.

Наследник владике Рада, књаз Данило, као и његова амбициозна и образована супруга књегиња Даринка, били су такође франкофили. На црногорски двор овај пар позива многобројне Французе и уводи француске обрасце понашања и владања.

Кључне речи: Црна Гора, француски утицај, Његош, владика Данило, књегиња Даринка

THE ENCOUNTER OF FRENCH AND MONTENEGRIN CULTURE IN THE COURT OF PETAR II PETROVIĆ NJEKOŠ AND PRINCE DANILO

Abstract

At the beginning of the nineteenth century Western Europe was dominated by the Romantic Movement, which aroused interest in insufficiently known countries, their people, and their customs. In France, Montenegro was the most popular among them, being written about more than any other European country. At the same time in Europe, along with the prestigious French culture, the French language was the language of diplomacy used by the court and intellectual elite.

During the reign of Petar II Petrović Njegoš and Prince Danilo (1830 – 1860), Montenegro represented an alliance of clans and still did not have any attributes of a state, whereas the miniature royal capital of Cetinje consisted of a monastery, Njegoš's residence, and several houses. Njegoš introduced to such an environment a French language teacher, Antide Jaume, who would also have the role of his ideological and political advisor, apart from being his language teacher. Njegoš would translate Lamartine's verses and get inspiration from the French romantics for his great poetic achievements.

The successor of the Prince-Bishop Rade, Prince Danilo and his ambitious and educated wife, Princess Darinka, were also Francophiles. The couple invited many French people to the court and introduced French customs and etiquette.

Key Words: Montenegro, French influence, Njegoš, Prince-Bishop Danilo, Princess Darinka

Пријатељство између црногорског и француског народа започело је у Првом крсташком рату, када се заповедник одреда из Јужне Француске Ремон Тулуски (Raymond de St Gilles) у зиму 1096/97. године састао у Скадру са дукљанским краљем Божином. Француски летописи повољно су оценили овај састанак и истакли да су гроф Ремон и краљ Бодин том приликом склопили побратимство (Ibrovac, 1955). У XIII веку српска краљица Јелена Анжујска (Hélène d'Anjou), пореклом Францускиња, суверено је владала и Зетом. Основала је четири франчевачка самостана, у Котору, Бару, Улцињу и Скадру, подигла велики број цркава у зетском приморју, а значајним прилозима помагала Ратачку опатију (Rastoder et al., 2006). По оцени француских аутора Ди Канжа (Du Sange) и Ф. Ленормана (Lenorman), од којих је овај последњи 1865. године боравио у Црној Гори и резултате својих истраживања преточио у научно-публицистичко дело (Lenorman, 2002), црногорска династија Балшићи француског је порекла. Потиче од грофо-

ва Де Бо, најславније и најстарије лозе из племства Провансе, а у Зету је стигла крајем XIII века. Наиме, ови историчари тврде да се један од потомака ове славне породице, Бертран де Бо (Bertrand des Baux), задесио у Албанији када је Анжујска кућа владала овим крајем. Од 1324. до 1341. године на надбискупској столици у Бару налази се Француз, Гијом Адам (Guillaume Adam), Каталонац, представник доминиканског реда. Реч је о изузетно ученом ствараоцу који заступа француске политичке интересе на овим просторима (Јововић, 2004, стр. 93). Крајем XIV века, тражећи савезнике против Турака, француски краљ Карло VIII ступа у везу са господаром Црне Горе – Ђурђем Црнојевићем. Када Турци то сазнају, Ђурђе је приморан да се склони код Млечана. Тамо доспева у затвор из кога је избављен захваљујући заузимању француског краља (Ibrovac, 1955).

Упркос повременим додирима ова два народа, до озбиљнијег интересовања за Црну Гору и прилике у њој долази тек у XIX веку у доба Наполеонових похода у Боки Которској. Из тог периода датира и прва озбиљнија студија написана о Црној Гори чији је аутор Наполеонов пуковник Виала де Сомијер (Vialla de Sommières). Да су се Французи од тог периода почели интензивније интересовати за ову државицу, потврђује и „Есеј француске библиографије о Црној Гори“, који садржи више од 3.200 библиографских јединица насталих од 1800. до 1939. године (Spasić, 1988).

У доба владавине Петра II Петровића Његоша (1830–1851) све су чешће посете оних Француза који своје импресије износе у занимљивим путописима, записима и различитим публикацијама. Његош је ценио потребу комуницирања са светом јер је то био начин да о његовој земљи, народу и борби за опстанак продре истина у светску јавност. Потребно је истаћи да је у овом периоду интересовање за балканске земље у Француској подстакнуто и појавом романтичног покрета који истиче занимање за мање познате народе и њихове обичаје. Поред тога, у оновременој Европи француски језик и његова култура представљају незаобилазну потребу сваког образованог човека. Стога је и црногорска дворска и интелектуална елита општила на француском језику, а многи Французи проводили извесно време на Цетињу. Уз Петра II Петровића Његоша боравио је годину и по дана учитељ француског језика Антид Жом (Antide Jaume), који је, поред улоге наставника језика, имао и улогу његовог политичког и идеолошког саветника. Његошев наследник, књаз Данило, био је франкофил и уз француског секретара и савете француског конзула у Скадру трудио се да књажевина Црна Гора буде што пријемчивија за благотворни утицај Француске. Његова супруга, кнегиња Даринка, изврстан познавалац француског језика, креатор је црногорског двора, на који доводи француске дворане, куваре и лекара.

ЊЕГОШ И ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Његошев претходник Петар I Петровић Његош гајио је велику наклоност према француској литератури и француским просветитељским идејама. Како је његов утицај на Петра II био од великог значаја, Његош је још као дечак био у прилици да се дружи са значајним делима француске књижевности, као и са извесним Французем по имену Жан Карто (Jean Cartaut), који је одређено време боравио на двору Петровића (Спасић, 1988, стр. 5).

Године 1830., у време када Петар II ступа на престо, Црна Гора, величине свега 3.000 км², састоји се из савеза племена и још увек нема атрибуте државе. Доласци странаца који показују занимање за балканске народе постају све учесталији, а са њима је ваљало општити на језику дипломатије. Неопходност за комуникацијом на француском језику Његош увиђа и током својих боравака у Русији, где се на овом језику општило на царском двору. Стога се 1837. године одлучује да, по препоруци француског конзула у Трсту, унајми учитеља француског језика, који ће годину и по дана боравити на Цетињу и учити га, како је сам волео да каже, овом великом европском језику (Миловић, 1964, стр. 47).

Његошев учитељ француског језика Антид Жом

Француз, Антид Жом, родом Тарасконац из јужне Француске, имао је 35 година када је стигао на Цетиње јануара 1838. године (Миловић, 1964, стр. 67). О овом мистериозном Његошевем учитељу, за кога кажу да је био шпијун Енглеске и Француске, писали су у својим радовима К. Спасић и Ј. Миловић. Они тврде да је Жом у Црној Гори био изузетно лепо дочекан и да је у почетку живео и хранио се у Цетињском манастиру (Спасић, 1988, стр. 19). За Његошевог учитеља и за његову жену Франциску, која је била Тршћанка словеначког порекла, сазидана је мала кућа у близини манастира са пријатним погледом на цетињску равницу (Вјазољето, 1991, стр. 104).

Не постоје трагови о томе на који начин и којим методама је Антид Жом преносио знање француског језика свом ученику. У својим радовима Ј. Миловић помиње неколико забелешки исписаних на француском језику на хартији писама које је Његош примао, а која потичу из периода Жомовог боравка на Цетињу (Миловић, 1985, стр. 193). Наиме, радило се о одређеном броју необичних француских речи написаних Његошевем руком, што иде у прилог тврдњи да је владика морао читати веома сложене француске текстове из којих је преписивао непознате речи како би их лакше упамтио и научио.¹

¹ На писму датираним 19. фебруара 1838. год. Његош је својом руком написао следеће француске речи и њихово значење: **L'intrepidité**=неустрашимост, **la**

Његошев секретар и биограф Вук Врчевић тврди да је Његош уз Жом, поред тога што је стекао знање француског језика, стекао и она знања „која ни владичину чину, ни песништву нису сличила“ (Спасић, 1988, стр. 20). Наиме, на Цетињу се говорило да Жом има антирелигиозни утицај на Његоша јер га саветује да носи француско одело уместо народне ношње (Миловић, 1964, стр. 57), као и да напусти Цетињски манастир да би се настанио у новосаграђеној Биљарди, чиме се прекида традиција његових претходника (Миловић, 1951, стр. 4). Поред тога, говорило се да је Жом желео да забави Његоша научивши га да игра шах и билијар (Миловић, 1964, стр. 67), као и да лепа и образована Жомова супруга, која је такође добро говорила француски језик, није остала имуна на Његошев дух и стас. „Тамо гдје је Његош, не може бити досадно“, говорила је (Спасић, 1988, стр. 19).

Из дипломатске преписке до које је истраживач Ј. Миловић дошао може се закључити да је Жом, поред улоге наставника француског језика, имао и улогу Његошевог политичког и идеолошког саветника. На Цетињу се задржао све до јула 1839. године, када је, заједно са својом супругом, напустио Црну Гору, и након положеног професорског испита у Русији, почео да се бави подучавањем француског језика у Кијеву (Миловић, 1964, стр. 66).

Његош и француска поезија

Француски стихови у Његошевој Биљежници. Његош је вежбао француски језик учећи напамет стихове, а посебно су га инспирисали стихови француских романтичара Виктора Игоа (Victor Hugo) и Алфонса де Ламартина (Alphonse de Lamartine) (Milović, 1974, стр. 115). У своју „Биљежницу“, у коју је уносио различита запажања и мисли, Његош је од укупно 129 сачуваних страница, 25 исписао на француском језику разним стиховима ова два велика француска песника. Наиме, 160 стихова из различитих Ламартинових песама исписано је на укупно 10 страница, док је од најплоднијег француског песника Виктора Игоа Његош преузео 200 стихова.

Упоређујући стихове из „Горског вјенца“ и „Луче Микрокозме“ и једине сачуване Његошеве љубавне поеме „Ноћ скупља вијека“ са стиховима француских романтичара, критичари уочавају снажан утицај на стваралаштво црногорског владике. Ј. Миловић сматра да поједини стихови француских писаца Његошу служе као подстрек за песничко стварање, те да владика у своје дело уткива разне мисли из

dissipation=разсејање, разсеје=жизн, **dénier sa foi**= оставити своју вјеру, **la particule**=частица, **contribuer**=садјествовати, **absolument**=непремјени, **le succes**= успјех, **habile**=искусни

„Биљежнице“ (Milović, 1961, стр. 92). О одређеним подударностима насталим као плод инспирације Његошу за сопствени песнички израз бавили су се у својим радовима К. Спасић и Ј. Шаулић (Шаулић, 1957, стр. 142–145).

У корицама поменуте „Биљежнице“ пронађена је и подужа страствена љубавна песма која је по сведочењу Његошевог секретара Медаковића испевана 1846. године. За сентименталну поему чији наслов гласи „Парис и Хелена“ или „Ноћ скупља вијека“, коју Медаковић назива круном његових песама, Његош је као мото употребио француски текст исписан непосредно испод наслова саме песме: „La douce odeur de l’haleine de cette déesse surpassait tous les parfums de l’Arabie heureuse“.²

Његошев препев Ламартинове „Химне ноћи“. Приврженост француском песнику Ламартину најбоље илуструје чињеница да се Његош опробао у превођењу његових стихова. Реч је о препеву познате поеме „Химна ноћи“, коју је Ламартин написао 1824. године и објавио у збирци „Поетске и религиозне хармоније“. На основу Његошевог рукописа, Ј. Миловић закључује да је овај превод могао настати у каснијим данима Његошевог живота (Миловић, 1948, стр. 320–325). Његошев превод „Химне ноћи“ први пут је објављен 1861. године у новосадском часопису „Даница“, по препису Љубомира Ненадовића. Позивајући се на немачког слависту А. Шмауса, К. Спасић наводи да се владика највероватније одлучио да препева ову песму, јер је у самом њеном облику нашао сличност са својим песмама верског надахнућа и израз својих заноса пред призором звезданог неба (Спасић, 1988, стр. 551–552). Изванредан превод ове чувене Ламартинове песме која броји 130 стихова свакако представља још један доказ изузетно доброг познавања француског језика и великог интересовања које је Његош показивао за овог значајног француског песника.

Изрази поетских надахнућа на француском језику. Љубомир Ненадовић, Његошев пратилац током боравка у Напуљу, сматра да се Његош француским језиком увек служио када је био добре воље и падао у поетско одушевљење. Тако се једне вечери, 1851. године, наводи Ненадовић у „Писмима из Италије“, у Ротшилдовој вили у Напуљу „разговор готово свуда водио француски“. Владика је тада био окружен највећом господом и до њега се готово није могло ни доћи. „Замољен од најлепших дама“, истиче Ненадовић,

„он би говорио непрестано, а у своје обично кратке приче о Црној
Гори, мешао је вешто срећу и несрећу, јунаштво и страховање,
победу и погибију. Све је он то умео вешто једно поред другог

² Мирисном даху слатком те богиње нису били равни сви парфеми срећне Арабије.

уплести, да лепо стоји, тако, као кад добар ткач вешто уткива различите боје. Само на једном оваквом вечеру могао је свако видети, да је то поета, да је велики поета. Он је говорио онако, као што је у Горском вјенцу говорио“... (Ненадовић, 1975, стр. 25).

ФРАНКОФИЛСКИ ДВОР КЊАЗА ДАНИЛА И КЊЕГИЊЕ ДАРИНКЕ

Након Његошеве смрти 1851. године, у Црној Гори долази до преокрета, и уместо духовног владара, на престо долази световни књаз Данило. Одмах започиње са коренитим променама у земљи, а у спољној политици настоји да задобије симпатије Француске не држећи се увек традиционално добрих односа са Русијом. Почетком 1855. године жени се српкињом Даринком Квекић, кћерком богатог тршћанског трговца, старином из Херцег Новог. Радило се о енергичној и амбициозној жени за коју кажу да је одиграла пресудну улогу у књажевој франкофилској оријентацији.

Улога француског конзула и књажевог секретара у профранцуској оријентацији Црне Горе

Француски конзул у Скадру Ијасент Екар (Huacinthe Нескуарт). Године 1853. Француска обнавља отварање француског конзулата у Скадру, а за конзула је постављан искусни дипломата Луј Ијасент Екар, који је био акредитован и за Црну Гору. Мисија овог дипломате се састојала у сузбијању руског утицаја на Балкану и придобијању Црне Горе за Француску (Лаиновић, 1956, стр. 192). Приликом прве Екарове посете Цетињу 1855. године, разговор са владаром Црне Горе одвијао се на француском језику. Конзул је том приликом био представљен и књегињи Даринки, за коју каже да је била позвана да одигра значајну улогу у Црној Гори (Лаиновић, 1956, стр. 200).

Односи између књаза и Екара претварају се убрзо у лично пријатељство и француски конзул ће све чешће боравити на Цетињу. Историчар А. Лаиновић, у раду посвећеном првој Екаровој посети Црној Гори, истиче да је конзул придобио књаза за Француску до те мере да је било тренутака када је књаз изгледао у неку руку само као извршилац воље француског министра спољних послова.

Екар је Црну Гору популарисао у Европи преко бројних публикација. Већ септембра 1855. године овај Француз доставља свом Министарству превод законика књаза Данила и два законика Петра I, који су објављени у париском листу „Moniteur“. У решавању питања разграничења Црне Горе са Турском након Граховачке битке 1858. године и међународном признавању црногорске границе, улога француске дипломатије и конзула Екара била је од круцијалног значаја. За

велики допринос књаз Данило је француског конзула одликовао орде-ном „За независност Црне Горе“ (Јаиновић, 1956, стр. 206).

У Котору је 1. августа 1860. године на књазу Данила извршен смртоносни атентат. Из дипломатске преписке сазнаје се да је и на самртничкој постељи књаз често тражио да види Екара, не увиђајући више да је конзул удаљен и да не може тако брзо доћи. Свом дворском лекару Французу Луј Полу Тедескију (Louis Paul Tedeschi), који је све време био уз њега, наложио је да пише Његовом величанству цару Наполеону III да је његова задња мисао упућена Француској и њеном владару, коме је препоручио своју жену и дете (Јаиновић, 2007а, стр. 231).

Књажев секретар Француз Анри Делари (Henri Delarue). Књаз Данило је затражио 1855. године од француског конзула Екара да му нађе једног младог Француза у кога би имао пуно поверење у својим пословима, са којим би могао вежбати француски језик и који би био способан да води кореспонденцију са страним силама (Darvil, 2003, 7–8). Екар му одмах препоручује свог пријатеља Анрија Деларија, који је на Цетиње стигао фебруара 1856. године. У својству књажевог секретара био је послат у многе важне мисије у Албанију, Далмацију, Беч и Париз, а оштроумност, полет и ненаметљива љупкост овог изасланика умногоме су допринели да се црногорско питање популарише и да се придобију дипломате и људи са француског двора (Darvil, 2003, стр. 8–9). Делари је у својству књажевог секретара био у његовој пратњи приликом посете Паризу 1857. године. Том приликом Наполеон III је обећао да ће пружити пуну заштиту Црној Гори у решавању спорних питања са Турском. Француски цар преузео је тада и све трошкове боравка књазу и књагиње у Паризу. У знак пријатељства даровао је књажевском пару своју слику и слику царице, а Даринки је поклатио драгоцене накит.

По повратку у Париз 1862. године Делари је објавио књигу „Црна Гора – историја, опис, нарави, обичаји, законодавство, политичко уређење, званична документа и списи“ у којој детаљно износи појединости везане за ток битке на Граховцу, која се одиграла маја 1858. године између црногорске и турске војске и за чији је повољан исход једним делом и сам одговоран.

О победи на Граховцу извештавала је страна штампа трудећи се да прикаже улогу и држање књажевог секретара Деларија. Енглеска штампа износи да је један Француз по имену Делари, који је био у служби књазу Данила, отишао у логор да препоручи турским трупама повлачење дајући им потврду да неће бити узнемирени од Црногораца. За већу гаранцију он је дао турском команданту реч књазу Данила. Међутим, чим је турска војска на основу датог обећања напустила своје положаје, била је нападнута са свих страна од умногоме јаче црногорске војске. Француски лист „Journal des débats“ објав-

љује да су Турци поражени док су се повлачили од Грахова, док званични лист француске владе „Moniteur universel“ износи званични извештај књаза Данила о победи на Граховцу упућен француском конзулу у Скадру И. Екару (Лаиновић, 1940, стр. 95).

Дипломата Дарвил (D'Arvil) наводи да је утисак који је Делари у Црној Гори оставио након битке на Граховцу узимао размере херојске легенде. Црногорци су наводно говорили да су били задивљени мирноћом којом је Делари на Граховцу без оружја ишао од једне до друге групе Црногораца храбрећи и упућујући их и пролазећи кроз пушчану ватру. Говорило се да Француз има натприродну моћ да од себе одбије пушчане метке махањем руку као лепезом (Darvil, 2003, стр. 9).

Овај Француз опеван је и у једној народној песми. У њој, главнокомандујући над црногорском војском, војвода Мирко, преко Деларија тражи од Турака предају:

Војвода Мирко
 позива сокола сивога,
 по имену Хери Де ла Рија,
 а секретар књаза свијетлога:
 који бјеше из града Париза
 „Деларије, мој сиви соколе!
 Хајде пођи турском табору
 Поздрави ми два паше царева
 Нека дођу да ми се предаду...“
 (Лаиновић, 2007б, стр. 147)

Француска, непосредно након битке, шаље у Дубровачке воде два велика ратна брода под командом Жиријена де ла Гравијера (Jurien de la Gravière), будућег ађутанта Наполеона III и великог официра Легије части, члана Академије природних наука и Француске академије, са задатком да прате кретање Турака и држање Аустрије (Лаиновић, 1954, стр. 144). Овим ратним бродовима у знак подршке придружиле су се и једна руска и једна енглеска ратна лађа, те је сукоб између Порте и Црне Горе добио међународни карактер. Жиријен де ла Гравијер се на јадранској обали задржао око шест месеци и за то време развио веома живу дипломатску и политичку активност у корист Црне Горе. У пратњи својих официра и француског конзула Екара посетио је књаза Данила, са којим зближио.

Овај истакнути адмирал писао је касније у једном од својих извештаја министру спољних послова Француске грофу Валевском да га је Црна Гора задивила јаче од свега што је до тада видио:

„Тај мали средњовековни кутак, сачуван усред Европе, на један или два пушкомета од мора, чини ми се достојан интересовања. Увек ћу се сматрати срећним што ме је благонаклоност Ваше

Екселенције одредила да будем поред владара те мале земље, тумач племенитих намера Императора“ (Спасић, 1988, стр. 167).

Делари је 1859. године напустио Црну Гору. Његову плодно-сну мисију у Црној Гори на овај начин окарактерисао је његов савременик А. Дарвил:

„Морално придобијање једног народа не врши се ријечима, па чак ни једино услугама. Срце се срцем осваја. Хришћанство су ширили апостоли, а не свете књиге. Делари је обављао у Црној Гори апостолску улогу“ (Darvil, 2003, стр. 9).

Књегиња Даринка:

живот на цетињском двору по узору на француски

Пре доласка у Црну Гору прва црногорска књегиња похађала је српску школу у Трсту у којој је настава извођена на три језика: српском, италијанском и немачком. Поред ових језика, она је одлично говорила и француски и енглески језик. Волела је много да чита и неки извори наводе да је пре удаје покушавала да се бави књижевним радом (Вујовић, 1968, стр. 20). Француски конзул у Скадру у једном свом извештају наводи да је била веома љупка, те да је имала правичан дух и здраво расуђивање (Лаиновић, 1956, стр. 200).

На дан венчања 24. јануара 1855. године надомак Цетиња Даринки је у сусрет пришао књаз, пољубио јој руку и упитао на француском: „Avez-vous froid?“³, на шта је она узвратила: „Et quand fait-il chaud dans votre Monténégro?“⁴ За ту прилику царски обед припремио је, по наводима Његошевог секретара Врчевића, „један вриједни кувар Вранцуз из Тријеста“. Публициста Б. Симоновић истиче да су мимо обичаја после венчања сви сватови и главари прилазили редом и љубили руку младој књегињи, а да се од тога једино уздржао стари сенатор Стеван Перков Вукотић, који је књазу изјавио: „Душе ми господару, заклео сам се да женску и турску руку никад нећу пољубити“. Симоновић даље наводи да је о сличној непослушности која се овог пута односила на једног другог главара епски пјесник Божо Ђурановић испевао следећу песму:

Па Даринку кад доведе
На Цетиње
Црногорци морали су
Да у руке љубе младу.

³ Је ли Вам хладно?

⁴ А када је топло у вашој Црној Гори?

Женску руку пољубити
 Срамота је било тада
 Макар била и царица
 Из бијелог Петрограда...
 (Симоновић, 2011, стр. 109–110)

У време Даринкиног доласка на Цетиње у Црној Гори становало се у раштрканим кућама сазиданим од сухомеђе покривених сламом, које су се углавном састојале из једне просторије где је уз људе често живела и стока. Црногорска престоница, по наводима једног данског истраживача настањеног у Француској, бројала је 1856. године свега двадесетак кућа, од којих, сматра овај географ, само гостионица и кућа председника Сената заслужују да се кућама назову, а остало су скоро само колибе (Лекић, 1982, стр. 71).

Црногорска књегиња навикла је у Трсту на много удобнији живот па се стога од самог доласка у Црну Гору трудила да најмању европску престоницу цивилизује и прилагоди својим потребама. Настојала је да у Црну Гору уведе европске обичаје, смисао за комфор и лепо, и представљала је у неку руку креатора црногорског двора који све до њеног доласка није заправо ни постојао. „Прије књажеве женидбе“, писао је војвода С. Поповић, „двор бјеше скроман, без раскоши, по црногорски, а у њему се живјело као у свакој другој црногорској главарској кући“ (Вујовић, 1968, стр. 34).

Наиме, мајушни црногорски двор био је смештен у Биљарди, коју је Његош подигао 1838. године. У тој кући која је подсећала на средњовековни замак опасан високим зидом Даринка успоставља етикецију у француском духу која нимало није била у складу са оним што га окружује (Ровински, 1994, стр. 34). Руска дипломатија тврдила је да Даринка на двор уводи француско понашање: „Она је“, каже руски конзул Петковић у свом извештају 1865. године, „довела на Цетиње француске љекаре, секретаре, куваре и др., а и француске конзуле који су се отворено мијешали у црногорске унутрашње ствари“ (Вујовић, 1968, стр. 133). Напоменимо да је управо на молбу књегињину први француски лекар у Црној Гори Луј Пол Тедески упућен крајем 1858. године. Све до 1860. године лечио је, не само књажеву породицу, већ и остале становнике Црне Горе, а био је ангажован и на раду комисије за разграничење Црне Горе и Турске 1859. године (Вујовић, 2002, стр. 99).

Књегиња Даринка свакако је давала основни тон животу на цетињском двору где се, по наводима руског и француског конзула, добрим делом говорило француски, а Париз и париски живот често били предмет разговора. О Даринкином перфектном познавању француског језика књажев секретар Делари је написао:

„...слушао сам како су сакатили, управо мучили наш језик на све-могуће начине. Каже се свако говори француски, али какав француски? Међутим, слушао сам са великим задовољством књегињу која врло добро говори наш језик“ (Лекић, 1982, стр. 74).

Руски конзул Петковић у једном од својих извештаја наводи да се и после смрти књаза Данила 1860. године, када су Даринка и њена браћа били на Цетињу, у двору добрим делом говорио француски (Вујовић, 1968, стр. 149).

У Даринкин париски укусу имао је прилике да се увери и француски адмирал Жиријен де ла Гравијер. У својим извештајима он је истицао њену елегантну тоалету, накит и фризуру. Многим Црногорцима се међутим њена гардероба, а посебно шешири, нису допадали па су говорили да носи решето на глави (Љушић, 2000, стр. 279), док је за њен начин чешљања на дан венчања у „Писмима Вуку Караџићу“ В. Поповић истицао да јој коса није била уплетена, већ широм спуштена низ плећи (Роровић, 1999, стр. 272). Међутим, поменути смисао за елеганцију, захваљујући Даринки, ширио се убрзано међу припадницама лепшег пола. „Сада већ“, наводи руски конзул Петковић, „није реткост да се сретну Црногорке које употребљавају европску тоалету, а разне тоалетне ствари, које се добијају из Котора, више се не сматрају привилегијом дворских дама“ (Петковић, 2005, стр. 81).

Посматрајући књажев однос према Даринки, француски адмирал је написао да се о степену цивилизације једног народа може судити по месту које у дому жена заузима (Лекић, 1982, стр. 77). Даринка је наине имала великог утицаја на свог супруга и била је заслужна, како сматрају многи истраживачи, за укидање вишевековног обичаја истицања одрубљених турских глава на чувеној Кули изнад манастира: „Благодарећи њој“, тврди француски научник Гијом Лежан непосредно након битке на Граховцу, „путник који стигне на Цетиње, узалуд ће тражити на оној чувеној кули глава која се поносно подиже изнад ове микроскопске пријестонице, онај страшни ђердан побијених лобања“ (Лекић, 1982, стр. 72).

Жиријен де ла Гравијер посебно је истицао Даринкино образовање, отменост духа и чињеницу да је за време дугих цетињских зима читала готово све што се публиковало у Европи. Набављајући књиге из иностранства, сигурно је да је књегиња знатно утицала на увећање књижевног фонда библиотеке цетињског двора (Вуксан, 1927, стр. 193).

Извесно је да је Даринка својим образовањем и интелигенцијом у малој средини каква је била Црна Гора одударала од свих осталих жена. Иако је имала велики број неистомишљеника, давала је основни тон животу на цетињском двору где се добрим делом говорило француски и где је утицај француске културе био доминантан. Тежња за једним другачијим начином живота у којем елеганција и

смисао за лепо заузимају високо место са првом црногорском књегињом ушао је и у Црну Гору.

Након убиства књаза Данила 1860. године на црногорски престо ступа књаз Никола, школован у Паризу. Реномирани француски лицеј⁵ у којем је провео четири године одрастања оставиће снажан утисак, тако да ће будући црногорски краљ, попут својих претходника, „заувјек остати присталица Француске, гдје су били сви његови идеали“ (Ровински, 1994, стр. 34–36).

Све до 1888. године књажеви пословни секретари и лекари били су Французи. Приватни учитељ књажевих синова, Швајцарац Шарл Пиге (Charles Piguet), био је такође франкофон. Поред тога, на двору се и даље строго водило рачуна о француској етикецији. Приликом пригодних свечаности служили су се рафинирани производи увезени из Француске, док су јеловници штампани на француском језику. Књаз Никола, који је волео књижевност, био је посебно задивљен француским романтичарским песницима. Поред читања поезије, бавио се и превођењем како лирских тако и епских спева. Веома успешно је препевао прозну приповетку чувеног француског романтичара Франсоа Рене де Шатобријана (François René de Chateaubriand) „Потоњи Абенсераж“ (Les aventures du dernier Abenceraje). У црногорском позоришту „Зетски дом“ приказиване су представе француских драмских писаца, док у црногорској штампи налазимо на текстове штампане и на француском језику (Јовановић, 2007). Надаље, француски је први и једини живи страни језик уведен 1880. године у Цетињској гимназији.

Године 1879, свега неколико месеци након међународног признања на Берлинском конгресу, Црна Гора успоставља дипломатске односе са Француском. Француски дипломатски представници даће значајан допринос јачању француског културног утицаја у Црној Гори. Поменимо залагање грофа Амело де Шажуа (Amelot de Chaillou) за отварање Француског културног центра на Цетињу, допремање француских књига и публикација Цетињској читаоници као и доделу стипендија за школовање црногорских питомаца у Француској (Јовановић, 2007).

Француски архитекти заслужни су за изградњу појединих здања у најмањој европској престоници. Издвајају се Француска легација, маузолеј на Орловом кршу, као и прва црногорска болница. Зграда Француске легације, дело Пола Гадеа (Paul Guadet) и познатог француског архитекте Огист Переа (Auguste Perret), сазидана је 1910.

⁵ Лицеј „Луја Великог“ (Louis le Grand) похађали су чувени књижевници: Виктор Иго, Шарл Бодлер, Волтер, Молијер; сликари: Дега, Делакроа, Жерико; принц од Монака, српски краљ Милан, као и председници Француске Жорж Помпиду, Валери Жискар д'Естан, Жак Ширак...

године у стилу „Art Déco“. Поред тога што представља једно од најлепших здања у Црној Гори, прва је изграђена од армираног бетона.

Црна Гора и Француска су се у Првом светском рату нашле на истој страни борећи се против заједничког непријатеља. Након капитулације 1916. године, краљ Никола и црногорска влада налазе уточиште у Француској, где ће 1921. године у граду Антиб краљ окончати свој живот. Његов данашњи потомак Никола Петровић Његош држављанин је Француске као и Црне Горе. Од 2011. године на челу је Фондације Петровић Његош, која се бави хуманитарним и развојним активностима од јавног интереса за Црну Гору и њену традицију.

ЛИТЕРАТУРА

- Bjazolet, B. (1991). Putovanje saksonskog kralja Fridriha Augusta u Crnu Goru. U Pulević V. (Priр.), *Crna Gora, vrata Balkana*, (str. 73–129). Cetinje: Obod.
- Vujović, D. (2002). Francuski ljekari u Crnoj Gori u drugoj polovini XIX vijeka. U Alfred Bulonj, *Crna Gora i njeno stanovništvo*, (str. 97–113). Podgorica: Cid.
- Vujović, D. (1968). *Књезиња Даринка – политичка активност*. Цетиње: Обод.
- Вуксан, Д. (1927). Библиотека владике Рада. *Цетиње и Црна Гора*. (стр. 193–219). Београд: Књижарница Рајковића и Ђирковића.
- Davril, A. (2003). Bilješka o Anriju Delariju. U A. Delari, *Crna Gora*, (str. 7–8). Podgorica: Cid.
- Ibrovac, M. (1995). Francusko-jugoslovenski odnosi. U *Enciklopedija Jugoslavije* (tom III, pp. 351–386). Zagreb: JLZ.
- Jovanović, I. (2007). *Francuski jezik i kultura u Crnoj Gori (1834–1941)*, neobjavljena doktorska disertacija odbranjena na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu 2007.
- Jovović, I. (2004). *Iz prošlosti Dukljansko-barske nadbiskupije*. Bar: Nadbiskupski ordinarij-Bar.
- Лаиновић, А. (2007а). Француски архивски подаци о убиству књаза Данила. У Ђорђе Лопичић (Приређ.), *Студије и огледи из историје и дипломатије*, (стр. 223–233). Београд: Ђорђе Н. Лопичић.
- Лаиновић, А. (2007б). Француски дипломата на црногорском двору. У Ђорђе Лопичић (Приређ.), *Студије и огледи из историје и дипломатије*, (стр. 144–149). Београд: Ђорђе Н. Лопичић.
- Лаиновић, А. (1956). Француски конзул у Скадру И. Екар и његова прва посјета Црној Гори. *Историјски записи*, год. IX, књ. XII, св. 1–2, 191–206.
- Лаиновић, А. (1954). Једна француска пјесма у славу Црне Горе. *Стварање*, 2, 144–146.
- Лаиновић, А. (1940). Штампa западне Европе о Граховачкој битци 1858, *Записи*, књ. 24, 95.
- Лекић, Д. (1982). Французи о Цетињу. *Библиографски вјесник*, XI(3), 63–96.
- Lenotman, F. (2002). *Turci i Crnogorci*. Podgorica: Cid.
- Љушић, Р. (2000). *Љубави српских владара*. Ниш: ИП Зограф.
- Миловић, Ј. (1985). О Његошевом учењу француског језика. У *Петар II Петровић Његош у свом времену*, (стр. 193–201). Никшић: Универзитетска ријеч.
- Milović, J. (1974). *Njegoš u slici i riječi*. Titograd: Grafički zavod.
- Миловић, Ј. (1964). Боравак Антида и Франциске Жом у Црној Гори. *Историјски записи*, 1, 45–68.
- Milović, J. (1961). O procesu stvaranja kod Njegoša, *Zadarska revija*, 2, 92–96.

- Миловић, Ј. (1951). Његошева „Биларда“. *Историски записи*, књ. VII, св. 1–3, 1–15.
- Миловић Ј. (1948). Аутограф Његошевог превода „Химне ноћи“. *Стварање*, 4, 320–325.
- Ненадовић, Јб. (1975). *Писма из Италије*. Цетиње: Обод.
- Petković, K. (2005). *Crna Gora i Crnogorci*. Podgorica: Cid.
- Popović, V. (1999). *Pisma Vuku Karadžiću*. Podgorica: Cid.
- Rastoder, Š. et al. (2006). *Istorijski leksikon Crne Gore*, (vol. 3, str. 715–716). Podgorica: Daily Press-Vijesti.
- Ровински, П.А. (1994). *Црна Гора у прошлости и садашњости*, Том IV. Цетиње: Обод
- Симоновић, Б. (2011). *Зеко мали*. Подгорица: Графо Црна Гора.
- Spasić, K. (1988). *Francuska bibliografija o Crnoj Gori 1800–1939*. Cetinje: CNB Đurđe Crnojević.
- Спасић, К. (1988). *Његош и Французи*. Зајечар: Кристал.
- Шаулић Ј. (1957). О Његошевој Бележници. *Летопис Матице српске*, књ. 380, јул–август, 142–145.

Ivona Jovanović, University of Montenegro, Faculty of Tourism and Hotel Management, Kotor

THE ENCOUNTER OF FRENCH AND MONTENEGRIN CULTURE IN THE COURT OF PETAR II PETROVIĆ NJEKOŠ AND PRINCE DANILO

Summary

The relationship between French and Montenegrin people is ten centuries old. Written sources confirm that the first contacts between these two peoples started at the time of the Crusades, that there were some contacts in the subsequent periods, and that the relationship between France and Montenegro was the most intensive in the nineteenth century. The influence of French culture in Montenegro was dominant at the time when France played the leading role on the European stage and when the French language was the language of diplomacy used in all European courts.

When he came to power in 1830, Petar II Petrović Njegoš immediately realised the necessity of knowing the French language. This language was necessary for him not only because of his personal education and learning about French literature, but also because of the communication with the growing number of foreign visitors to Cetinje. In 1838, after a recommendation of the French consul in Trieste, Njegoš hired a French teacher, Antide Jaume, who would teach him the diplomatic language for a year and a half which is how long he stayed in the Montenegrin court. The critics claim that, in addition to being his teacher, Jaume was also his political and ideological advisor and that he had an anti-religious influence on the Prince-Bishop. Apart from reading many books in French, Njegoš included 360 Lamartine's and Hugo's verses that inspired him for his poetical achievement in his "notebook". He also left behind a poetic adaptation of Lamartine's "Hymn of the Night" and communicated in French with the intellectual elite during his journeys abroad.

In his foreign policy, Njegoš's successor, Prince Danilo, abandoned the traditional ally, Russia, and turned to France, which, at the same time, considered that it

was necessary to stop Russian domination in the Balkans. After the reopening of the French consulate in Shkodër, Danilo started a communication with the French consul Hyacinthe Hecquart, who soon became the Prince's advisor. On his recommendation, the Prince hired a French secretary, Henri Delarue, whose mission in the Battle of Grahovac and the resolution of the Montenegrin issue was crucial for the future of Montenegro.

In 1855, Danilo married a Serbian girl from Trieste, Darinka Kvekić, a known Francophile and a very educated and ambitious Princess. She introduced French etiquette, brought in French chefs, servants, and a French doctor, and made the French language the official language of communication in patriarchal Montenegro and the miniature court of Cetinje.